

Rede van P. J. M. Mr. Aalberse.

R. K. AFGEVAARDIGDE VOOR ALMELO.

Deze afgevaardigde begon met te wijzen op de zeer zware beschuldigingen, in het Voorloopig Verslag tegen het Ministerie ingebracht. Hij sprak aldus:

Vooreerst dat wij ons zouden schuldig maken aan het vooropstellen van de tegenstelling tusschen geloof en ongeloof bij en na de jongste verkiezingen, aan het overbrengen van kerkelijke leuzen op staatkundig terrein, dat wij zijn de oorzaak dat geloofsverschil dienst moet doen als wapen in den politieken strijd, terwijl wij het niet zouden betreuren dat meer en meer de natie zich begint te splitsen in twee groepen, op grond van verschil in geloof. In één woord, men beschuldigt ons hiervan, dat wij misbruik maken van onze geloofsleuze.

Een vraag voorop. Van wie zijn de strooibiljetten afkomstig, welke verspreid worden in districten, waarin een Katholiek met een liberaal of socialist in herstemming komt, strooibiljetten, waarin dolk, vergif en brandstapel nog maar altijd dienst moeten doen, om de Protestanten tegen hun Roomsche-Katholieke medeburgers in het harnas te jagen? Toch niet van mannen, wier geestverwanten aan *deze* zijde der Kamer zetelen?

De heer Schaper zegt daar, dat men dat zoo niet weet; natuurlijk, dergelijke biljetten zijn gewoonlijk niet geteekend, zoodat men met absolute zekerheid niet kan zeggen wie de verspreiders zijn. Zou ik daarom de Kamer mogen uitnoodigen, even binnen te treden in de zoo juist geopende „huisapotheek” van mr. S. van Houten? Toen ik in den eersten brief van de nieuwe serie dit woord aantrof, teekende ik, na slechts enkele regels verder gelezen te hebben, aan: „onjuist. In een huisapotheek mag geen vergif voorkomen”.

Opmerkelijk, dat het *Handelsblad* blijkbaar aanstonds vreesde, dat bij ons dergelijke gedachte zou opkomen, immers het protesteerde bij voorbaat. Het *Handelsblad* van 25 Nov. toch schreef:

„Zij” (de liberalen) „zullen in die brieven allerlei wapens vinden, van het blank geweer tot het zware Kruppkanon. Alleen onedele, vergiftige wapens zullen er niet in zijn, die heeft mr. van Houten nooit gebruikt”.

Ik heb de eer op dit punt met het blad van gevoelen te verschillen.

Mijnheer de Voorzitter! De heeren van de overzijde, die nog zoo kort geleden den oud-strijder van Houten zoo uitbundig begroetten als den kampioen bij uitnemendheid, den uitverkoren man, den Simson, die dr. Kuyper beter dan wie ook verslaan zou, die heeren zullen nu misschien niet willen toegeven, dat er *vergif* in die apotheek is, maar als ze hun hart eens recht uitspreken, dan zullen ze toch wel erkennen, dat er toch ook voor hen verbazend groote en leelijke vliegen in zijn zalfjes liggen.

Men meent nu wel professor Fabius tegen ons te kunnen uitspelen — het is begrijpelijk — maar wij willen hem, als spelbreker, toch nog niet tegen mr. van Houten ruilen!

Doch reeds te lang toefden wij op den stoep, om naar den grooten mond van den gaper te kijken, — laat ons de apotheek liever binnen gaan.

Ik laat passeeren de gratuite bewering van den briefschrijver, (bladz. 2) dat het Ministerie-Kuyper „geheel afhankelijk is van de Katholieke geestelijkheid” — net iets voor dr. Kuyper, die zijn levenlang gewend is geweest, om aan anderer leiband te loopen, speciaal aan den leiband van de clergé.

Ik laat ook passeeren de stellige verzekering, bladz. 4, „dat de quasi-Christelijke politiek allereerst aan de Katholieke geestelijkheid ten goede komt”. Het staat voor den heer van Houten te vreezen, dat de Christelijk-historischen, tegen wie hij hier zoetelijk schijnt te lonken, hem niet aanstonds op zijn woord zullen gelooven, daar zij uit eigen wetenschap wel van het tegendeel overtuigd zijn.

Uit de zooveen vernomen schoone rede van den afgevaardigde uit Amsterdam, dr. de Visser, hebben wij het ten minste nog niet vernomen.

Ik laat zelfs rusten de bewering op bladz. 3: „dat er zich onder de Katholieken een aantal bevinden, die met leedwezen de toenemende macht en invloed der geestelijken op het gebied van het onderwijs, misschien ook op hun eigen familielevén, gadeslaan en ondervinden”. Ik weet niet of er Katholieken zijn, die zich den heer van Houten tot biechtvader kozen. Deden zij het, dan kwamen zij slecht uit, daar hij niet alleen de noodige bevoegdheid mist, maar ook zich blijkbaar niet tot absolute geheimhouding verplicht rekent.

Waar ik echter vooral het oog op heb, is deze zinsnede op bladz. 2.

„De Katholieke geestelijkheid ontwikkelt steeds meer haar bekende zucht om over het geestelijk leven en het familielevén, ook van andersdenkenden, te heerschen en haar niet minder bekende hebzucht naar geld uit de openbare kassen voor haar kerk en haar kerkelijk onderwijs. Zij helpt, waar zij kan, haar volgzame creaturen aan invloedrijke betrekkingen en relatiën. De doleerenden laten hen bij dit alles begaan, mits zij wederkeerig door de Katholieken geschouderd worden”.

Hier vraag ik, en vraag ik met klem: *Wie* spitst hier de geloofshaat aan? En wanneer wij ook hier in de twee voorafgaande dagen uit vroeger geschriften van dr. Kuyper door den heer Borgésius weer enkele voor de Katholieken niet bijster aangenaam klinkende zinnnetjes zagen opdiepen, dan vragen wij weer: *wie* tracht de uitgebluschte geloofshaat hier aan te blazen?

De heeren, die zoo tegen het aanblazen van dien geloofshaat *zeggen* te zijn, moesten zich juist verheugen, dat wij thans in ons land zoo ver gekomen zijn, dat drie partijen op politiek gebied blijkbaar zoo broederlijk samengaan, en elkander *door* dat samenwerken steeds ernstiger en oprechter hebben leeren verstaan en daardoor waardeeren, drie partijen, wier leden in vroegere jaren en eeuwen, juist om *godsdienstige* redenen, zoo fel tegenover elkander hebben gestaan.

Men moet het ons niet kwalijk nemen, maar wanneer wij dit alles lezen en hooren, dan kunnen wij de gedachte niet van ons afzetten, dat zij, die zoo geweldig toornen over *ons* aanblazen van den religiehaat, in hun hart niets liever zouden verlangen, dan dat in onze ge-

lederen die religiehaat weer fel opflikkerde, wanneer zij daardoor maar weer op het kussen komen.

Na de heeren Borgesius en van Houten gehoord te hebben, mogen wij nog even luisteren naar zijne politieke vrienden, die dezen zomer zoo krachtig hebben meegewerkt, om hem en de zijnen weer in de Eerste Kamer te brengen, — ik bedoel de redactie van *Het Volk*.

In een artikel *De Strijd* in het nummer van 13 November 1904 lees ik dezen passus:

„Verdeel en heersch, zegt Kuyper, en zegt de Katholieke Kerk, wier macht hij nu vermeerdert, en die hem eens verslinden zal, verdeel de arbeiders in geloofclubjes, houd hen op die manier van elkaar gescheiden en zwak, en heersch dan over hen, dat gij ze ranselen kunt ten bloede toe, en u meester maken van de vruchten van hun arbeid.

„Dat is de diepe oorzaak van het theologisch twiststoken, waarop in het Voorloopig Verslag ook de aandacht wordt gevestigd. Zoolang het aan gewikste demogogen als Kuyper, die een rijkdom van ideologisch woordenspel tot hun dienst hebben, zal gelukken om de menschen in theologische kampjes te verdeelen, dan kan het kapitalisme rustig slapen. De arbeiders staan voor den leegen voederbak op theologisch hout te knabbelen, en zijn rustig, al waarschuwt de leege maag hen, dat toch niet alles in even goede orde is”.

Er is aan de linkerzijde groote verdeeldheid. Maar op één punt zijn de heeren van de uiterste rechter- tot de uiterste linkerflank, het blijkbaar volmaakt eens: dat wij — rechterzijde — ons schuldig maken aan het misbruiken van godsdienstige leuzen om politieke doeleinden te bereiken.

Ik wil vragen: hebben de „vele” leden, die blijkens het Voorloopig Verslag tegen ons deze beschuldiging hebben uitgebracht, hebben zij, die haar thans in deze Vergadering op allerlei wijze hebben herhaald, wel overwogen, hoe regelrecht die beschuldiging ons in het hart moest treffen? Hoe zij ons krenken en grieven moest in het diepst van ons gemoed?

Voor enkele weken is een mooi boek verschenen, een boek, dat bewijst, al door zijn titel, hoe onjuist de voorspelling is, alsof wij in ons land alleen, noodgedwongen, een soort van Christelijke politiek hebben uitgedacht, ik bedoel: *La Politique Chrétienne*, van prof. Sertillanges te Parijs.

Ik schrikte op, toen ik op de eerste bladzijde deze zinsnede las:

„L'inimité arrive jusqu'à la surdité, on ne s'entend plus, bien loin de se comprendre et de s'unir. On n'essaie plus de convaincre; on ne parle que pour blesser; on n'agit que pour terrasser l'adversaire”.¹⁾

Die woorden troffen mij; geschreven om den toestand in Frankrijk te schetsen, scheen het, of die woorden voor ons land geschreven waren.

„On ne parle que pour blesser.”

Neen, ik dacht toen niet op de eerste plaats aan die kleinzielige en armzalige wijze van oppositie voeren, die begonnen is met het Ber-

1) De vijandelijkheid wordt tot hardheid, men hoort elkaar niet, veel minder begrijpt men elkaar, of komt men tot overeenstemming. Men tracht niet meer te overtuigen; men spreekt alleen om te wonden: men handelt alleen met het doel, den tegenstander térunder te werpen.

lijnsche visite-kaartje, om over het Tyroler pak en het hofbal thans bij het Brusselsche bierglas verzeild te raken, maar ik dacht allereerst aan die door ernstige mannen, die weten moeten wat zij zeggen, geuite beschuldiging :

„Gij misbruikt godsdienstige leuzen voor politieke doeleinden.”

Die beschuldiging *moest* kwetsen. Het gebruiken van **valsche leuzen** is altijd afkeurenswaardig, maar dubbel verwijt treft hem, die zijn godsdienstige overtuiging misbruiken zou, om een valsche politieke leuze aan te heffen.

Van het standpunt van hen die haar uitten, hield zij verdekt de beschuldiging in van laaghartige huichelarij; 't kan dan ook geen verwondering baren, dat het woord huichelaar hier en in de pers in de laatste jaren buitensporig veel voorkomt.

Maar wanneer men die beschuldiging uitspreekt, dan heeft men, om te voelen hoe zij ons kwetsen moet, zich te plaatsen op ons standpunt. En van ons standpunt bezien, houdt zij in de aanklacht niet alleen van huichelarij, maar erger: van misbruik, van schennis van het heiligste.

Wanneer wij openlijk belijden, dat de leer van den Christus ons is richtsnoer ook op politiek gebied, en wanneer wij dientengevolge logisch onderscheiden de partijen, die dat richtsnoer erkennen al of niet, en wanneer dan waar zou zijn, dat wij in ons hart daar niets van meenen, doch alleen die Christelijke leuze zoo luide doen hooren om politieke *macht* te veroveren of om kapitalistische belangen te *dienen*, dan zouden wij die gelooven in de heiligheid van Gods Woord, ons in eigen oog schuldig maken niet slechts aan huichelarij, maar in zekeren zin aan heiligschennis.

Welnu, die beschuldiging in ons oog de ergste, de ernstigste welke tegen iemand geuit kan worden, die hebben wij dag in dag uit moeten hooren, in de pers, in vergaderingen, zelfs hier in deze Kamer.

Ging ik te ver, Mijnheer de Voorzitter, toen ik zei, dat deze critiek ons treft in 't hart, dat deze critiek treft niet alleen de personen van enkele Ministers, maar dat deze critiek treft het fundament, waarop de tegenwoordige regeeringsmeerderheid is opgebouwd?

Daartegen een krachtig woord van protest en verweer te doen hooren, is zeker recht en plicht.

Ik zal trachten het te doen, zoo kalm mogelijk.

DE SAMENWERKING DER CHRISTELIJKE PARTIJEN.

Hoe is deze samenwerking der Christelijke partijen gekomen? Hoe is het te verklaren, dat steeds meerderen zich voor onze Christelijke politieke hebben uitgesproken en *zullen* uitspreken?

Hier zijn vooral twee redenen aan te geven: een uitwendige: de omstandigheden, en een inwendige: het dieper zich bewust worden, dat in onze dagen de godsdienstige overtuiging ontzaglijken invloed uitoefent ook op het politiek oordeel.

Over de uitwendige omstandigheden zal ik kort zijn.

Toen het geloovig deel van ons volk — eertijds min of meer sympathiseerend zoo al niet met het liberalisme, dan toch met de personen veler liberalen, in wie het nobel karakter en vooral zekere aangenaamheid in den omgang eerde — toen ons geloovig volk al meer ging zien, dat de eerbied voor het gezag, hetwelk is van God, langzaam maar

zeker aan het afnemen was ; toen het zag, dat de eerbied voor **huisgezin** en **huwelijk** bij steeds meerderen ging dalen en dalen ; toen het zag, hoe de goede zeden steeds driester werden aangerand door zedelooze taal op het tooneel en zedeloze taal in gedrukte, veel verspreide stukken ; toen het zag, hoe de kunst, die heerlijke gave van God, maar al te vaak en steeds meer werd misbruikt, om tot mom te dienen voor verachtelijke en schandelijke wulpschheid ; toen het zag, hoe ontucht en zelfs tegennatuurlijke ontucht openlijk verdedigers gingen vinden ; hoe overspel en doodslag en kindermoord zooal niet geprezen, dan toch gansch vergoelijkt werden ; toen het zag, hoe straffeloos oproer en verzet en geweld en revolutie werd gepredikt ; toen het zag hoe de door de liberale oeconomie met zoo groote warmte verdedigde, schier onbeperkte vrijheid van contract en bedrijf leidde tot uitbuiting van de arbeiders, tot schending van de **Zondagsrust** tot exploitatie van vrouwen en kinderen, tot **verwoesting** van het **familieleven** ; toen het zag, dat straffeloos openlijk werden aanbevolen middelen om het jonge leven, dat God ons schenken wil, te voorkomen, ja zelfs te vernietigen, en toen het zag, dat de Staat, de Overheid, zich beroepend op de valsche vrijheidsleuze van het liberalisme, dat alles vrijwel aanzag met gekruiste armen, — toen is een steeds grooter wordend deel van ons geloovig volk zich geschokt en gegriefd gaan gevoelen in zijn godsdienstige overtuiging, in zijn Christelijk gemoed, en het heeft zich afgewend van hen die in naam eener vrijheid, die inderdaad *geen ware* vrijheid is, *weigerden* aan dit alles, zoover de Staat dit vermocht, krachtig paal en perk te stellen.

Zoo zie ik een moreele en oeconomische reactie tegen de valsche vrijheidsidee van het liberalisme, de groote uitwendige oorzaak van het zich nauwer aaneensluiten van de Christelijke partijen in ons vaderland. Het volk *voelde*, dat in al deze dingen de principieele Staatsonthouding was erger dan Staatsverzuim, dat het was Staatsverraad, verraad aan de hoogste en heiligste goederen van het menshdom. De vrijheid, goed opgevat, is ook in ons oog een groot en heilig goed. De *ware* persoonlijke vrijheid volgt direct uit de Christelijke opvatting van den mensch, als geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, van den mensch met zijn onsterfelijke ziel, van den mensch met zijn vrijen wil. Maar die vrijheid is niet het eenige, niet het hoogste goed.

Die reactie tegen de valsche vrijheidsidee bracht echter niet alleen het geloovige volk tot elkaar, het bracht ook scheuring in het kamp der liberalen zelf. Het getuigt toch van groote kortzichtigheid, wanneer men meenen zou, dat die scheur alleen, of zelfs maar in hoofdzaak, ontstaan zou zijn door verschil van meening omtrent het kiesrechtvraagstuk, of het tempo der sociale wetgeving.

Ik roep hier tot getuige ons geacht medelid, prof. Treub.

In zijn zoo pas verschenen boek *Sociale Vragen*, lees ik op bladz. 191 :

„De heer van Houten en zijn echt liberale medestanders staan op het standpunt van de individualistische ; de vrijzinnig-democraten staan op het standpunt van de organische Staatsleer”.

En verder had hij reeds gezegd op bladz. 187 :

„Inconsekwent is van Houtens rechts- en Staatsphilosophie in hooge mate. Indien vooropgesteld wordt, dat vrijheid van krachts- en wilsuitingen van ieder der miljoenen samenlevende menschen beginsel en doel is van recht en Staat, is er voor recht en Staat in het geheel geen plaats, pleegt de Staat, zoo dikwijls hij optreedt ter handhaving van hetgeen

hij recht gelieft te noemen, geweld aan den souverainen wil van dengene, dien hij in de vrije uiting daarvan belemmert. Wie — met mr. van Houten — uitgaat van het liberaal-anarchistisch beginsel, kan aan de consequentie niet ontkomen, die door de sociaal-anarchisten wordt getrokken: recht is onrecht en de Staat de veile dienaar die het onrecht uitoefent en handhaaft.

„Indien de vrijheid der individueele krachts- en wilsuitingen beginsel is van alle recht, — wie en wat geeft dan aan den Staat de bevoegdheid, de krachts- en wilsluiting van den één vrijuit te laten gaan en die van den ander te bedwingen als in strijd met de openbare orde?

„Welk houdbaar criterium heeft de Staat dan in het schiffen der krachts- en wilsuitingen in geoorloofde en ongeoorloofde? In welk opzicht staan de krachts- en wilsuitingen van den dief dan achter bij die van den eigenaar?

„Het beginsel van het individualisme heeft in zijn kern de negatie van alle gezag buiten en boven den enkelen mensch. De liberalen naar het type-van Houten zijn niet anders dan inconsequente anarchisten; de vernietiging van het gezag ligt op den bodem van de philosophie van genen zoowel als van dezen”.

Mijnheer de Voorzitter, ik mag zeker nog wel even herhalen die zinsnede: „De liberalen naar het type-van Houten zijn niets dan *inconsequente anarchisten*”.

Levendig herinneren wij ons nog, hoe een andere hoogleeraar aan de openbare Universiteit bij behandeling der Hooger-Onderwijswet hier aan dergelijke stelling de kracht ontleende om op te treden tegen het onderwijs aan de Vrije Universiteit. Hij verweet haar, dat de methode van haar onderwijs niet deugde, omdat zij eenige uitersten samenvatte, om dan de meer ver gaande meening als de consequentie van de minder ver gaande voor te stellen. Zoo kwam men er toe, om de liberalen inconsequente socialisten te noemen. Ook de heer Borgesius protesteerde eergisteren nog tegen dergelijke verdachtmaking en prof. van der Vlugt heeft gisteren zijn vroeger protest tegen ons nog eens plechtig herhaald, waar hij aan de rechterzijde verweet, dat zij zich op deze wijze aan het samenkoppelen van uiterste meeningen schuldig maakt. Welnu, de heeren kunnen nu zien, dat aan de *openbare* Universiteit op gelijke wijze gedoceerd wordt; de heeren kunnen nu hooren, dat hun lotgenoot (wat het zitten ter linkerzijde betreft) het met groote openhartigheid verklaart: „De conservatieve liberalen zijn inconsequente anarchisten”. Ze kunnen 't er mee doen.

Toch zal hij, vrees ik, verontwaardigd opstuiven, wanneer hier eens beweerd wordt, dat de vrijzinnig-democraten dan even goed zijn inconsequente sociaal-democraten.

Doch ik keer terug tot de Christelijke politiek, door de heeren Roesingh, Troelstra, van der Vlugt en Borgesius zoo fel aangevallen.

De uitwendige omstandigheden, welke leidden tot een samengaan der Christelijke partijen somde ik reeds kortelijk op. Doch dit samengaan zou niet tot zoo spoedige wapenbroederschap zijn gegroeid, wanneer er niet ook een inwendige oorzaak aanwezig was. Die inwendige oorzaak ligt opgesloten in het wezen van de politiek zelf.

WAT IS POLITIEK ?

In zijn *Encyclopädie der Staatswissenschaften*, geeft Robert von Mohl de navolgende definitie: politiek is:

„die Wissenschaft von den Mitteln, durch welche die Zwecke der Staaten so vollständig als möglich in der Wirklichkeit erreicht werde”.¹⁾

Ik geloof, dat deze, overigens veel geciteerde, definitie onvolledig is. Vooreerst, omdat de politiek niet alleen is een wetenschap, maar ook een kunst, evenals de volkshuishoudkunde. En vervolgens, omdat zij de politiek niet scherp genoeg onderscheidt van het volkerenrecht en van het Staatsrecht.

Juister daarom is m. i. de definitie welke von Hertling geeft in het Staatslexicon:

„Politik im Sinne von Staatskunst oder Staatsklugheit ist die richtige Wahl der Mittel, durch welche jeweilig die Zwecke eines concreten Staatswesens am besten realisiert werden; Politik als Wissenschaft (ist) die systematische und vollständige Erörterung der Gesichtspunkte, welche bei einer solchen Wahl in Betracht kommen”.²⁾

Waar het nu bij deze beschouwingen vooral geldt de politiek als kunst, moeten wij dus vooral hieraan vasthouden, dat haar taak is: de *juiste* keuze te doen van de *middelen*, door welke het *doel* van den Staat het best wordt verwezenlijkt.

Voor alles moet dus vaststaan het doel van den Staat. Is de Staat er alleen om zich zelf? Wij zeggen: Neen. Wij zien in den Staat, gelijk in alle aardsche goederen en verhoudingen alleen en uitsluitend een *middel*, dat den menschen dienen moet om hun laatste doel en einde te helpen bereiken.

De definitieve oplossing van de vraag, wat is goede politiek, wordt dus beheerscht door het antwoord op deze laatste vraag: wat is het einddoel des menschen?

En ziehier het groote, alles beslissende, principieele verschil.

Zegt gij: het einddoel des menschen is slechts geluk op aarde, — dan staat gij hier, en daardoor logisch ook op politiek gebied, recht tegenover hem, die zegt: het einddoel des menschen is: hier God te dienen en te verheerlijken, en een eeuwig geluk hiernamaals.

Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop dit punt zoo kort, en toch zoo duidelijk mogelijk behandeld te hebben.

Deze geheele redeneering is dus kort saamgevat deze:

De politiek is het aanwenden van de meest geschikte middelen om het Staatsdoel te verwezenlijken.

Het doel van den Staat is, om den mensch behulpzaam te zijn bij het verwezenlijken van zijn doel. De mensch is er niet om den Staat, de Staat is er om de menschen. Zijn taak is: hun individueele zwakheid aan te vullen, hen te helpen hun tijdelijk en eeuwig doel te bereiken. Het hoogere is aan het lagere ondergeordend. Het tijdelijk doel der menschen: zijn individueel aardsch welzijn, is derhalve ondergeordend aan zijn einddoel, dat aan gene zijde des grafs ligt. Men vindt deze waarheid het scherpst uitgedrukt in deze vraag: wat baat het den mensch

1) De wetenschap van de middelen, door welke de doeleinden van de staten zoo volledig mogelijk in werkelijkheid bereikt worden.

2) Politiek in den zin van staatskunst of staatswijsheid is de juiste keuze van de middelen, waardoor de doeleinden van een concreet staatswezen het best worden gerealiseerd; politiek als wetenschap is de systematische en volledige uiteenzetting van de gezichtspunten, die bij zulk een keuze in aanmerking komen.

geheel de wereld te bezitten, wanneer hij schade lijdt aan zijn ziel? Daar de Staat, in tegenstelling met de Kerk, een tijdelijke macht is, zal hij die hulp derhalve alleen in het tijdelijke kunnen verleenen. Maar bij het verleenen van die hulp zal hij het *ware* einddoel van den mensch in 't oog moeten houden. Het nemen van maatregelen omtrent Zondagsrust en Zondagsheiliging, omtrent de bescherming der zedelijkheid, enz. ligt daarom op den weg van den Staat. De ware politiek zal dus deze zijn, die den mensch niet belet om zijn einddoel te bereiken, integendeel, in zooverre dit op den weg van den Staat ligt, hem den weg effent en vergemakkelijkt. Taak van den Staat is de voorwaarden te scheppen voor de menschen, opdat zij hun einddoel kunnen bereiken. Bestrijding van openbare onzedelijkheid is derhalve een deel van die taak.

Zoo beheerscht dus de opvatting omtrent het einddoel des menschen noodwendig ook onze opvatting omtrent het wezen der politiek. Hoe zullen wij 't eens worden, over het wenden van het roer, wanneer wij 't niet eens zijn over de haven, waarheen wij varen?

De Christelijke opvatting omtrent het einddoel des menschen voert daarom noodwendig tot een Christelijke opvatting van de politiek. Er is een andere reden.

Evenals de oeconomie heeft ook de politiek een nauw verband met de zedelijkheid. De vraag of de middelen welke worden aangewend, of de handelingen welke men verbiedt, goed of slecht zijn, is niet op de eerste plaats een vraag van opportuniteit, maar een vraag van moraal.

Het is zeker een heuglijk verschijnsel, dat de nieuwe oeconomisten steeds meer zich doordrongen gevoelen van het nauwe verband, dat er bestaat tusschen sociale politiek en moraal. Ook hier treffen wij weer een principieel verschil tusschen de oud-liberale oeconomie en de vrijzinnig-democratische opvattingen.

De vraag is echter: wat is moraal?

En daar gaan wij weer in tweeën.

Volgens ons is de godsdienst het eenige krachtige fundament, waarop een degelijke moraal kan worden gebouwd.

Ook om deze reden zal de godsdienstige overtuiging ook op politiek gebied beslissend zijn.

Daar is nog een punt, waarop terloops ook door den vorigen geachten spreker is gewezen.

Het groote verschil tusschen de vrijzinnigen en ons bestaat wel in de opvatting omtrent *gezag* en *vrijheid*, — de twee polen waarom de zedelijke en politieke wereld wentelt.

Volgens ons is het gezag uit God. Het bekende woord van Paulus is hier alles zeggend en alles beslissend. De opvatting der vrijzinnigen, hiermede in strijd, voert logisch tot deze laatste consequentie: gezag is macht.

Gelijksortig diepgaand verschil is er in de opvatting van de vrijheid.

„De vrijheid”, heeft Leo XIII in zijn Encycliek *De libertate humana* van 1888 zoo juist opgemerkt, „de vrijheid is niet alleen de moeder der hoogste goederen, maar ook der grootste euvelen”.

Inderdaad, in de 19de eeuw, die de eeuw mag genoemd worden van het liberalisme, hebben wij die groote euvelen maar al te zeer leeren kennen.

In naam der vrijheid eischte het liberalisme Staatsonthouding, en de liberale oeconomie zeide dat het goed was. De heerlijke „mannelijke

energie in daadkracht gevende zelfhulp" werd gepredikt als het sociaal en politiek evangelie, óók aan de arbeiders.

Niet leunen tegen elkaar, — en de gildenordering werd afgeschaft.

Niet leunen op den Staat. Vrijheid is het hoogste goed, vrijheid van bedrijf, vrijheid van handel, vrijheid van contract.

De arbeiders kregen de vrijheid — om voor hongerloon te werken, om door bovenmatigen arbeidsduur uitgeput te worden, om te arbeiden onder de slechtst denkbare hygiënische voorwaarden.

De liberale Staat antwoordde op hunne klachten: helpt u zelf, ik gaf u de vrijheid! Ik kan het niet helpen, dat aan het groote gastmaal des levens niet voor allen gedekt is. Helpt u zelf!

En zij hebben zich zelf geholpen. Zij hebben zich vereenigd, om door hun getal te groeien tot een macht. Zoo kwam, waar de Staat bescherming weigerde, de sociale eigenrichting, het sociale vuistrecht, de werkstaking.

En werkstaking na werkstaking brak uit, tot schade van allen patroon en arbeider, tot oneer van den Staat, die een eeuw lang zijn plicht had verzuimd, tot schande van het liberalisme, dat, was het eerlijk, bekennen moest: ziedaar *mijn* systeem in practijk!

Kapitaal en arbeid, door de natuur tot vredelievende samenwerking aangewezen, staan tegenover elkaar als felle vijanden. De een begluurt den ander, om van een zwak oogenblik gebruik te maken, om zich zelf te bevoordeelen.

Wat deed de liberale Staat? Waar zijn de instellingen van sociale rechtspraak, die moeten uitmaken, niet wat de *macht* wist te veroveren, maar wat het *recht* gebiedt?

De georganiseerde samenleving had men verwoest, om de moderne maatschappij tot een atomistische, individualistische naast-elkander-leving te misvormen.

Toen is opgestaan als de ontzettende Nemesis van het liberalisme de sociaal-democratie, die ten leste niet anders is voor de arbeiders, dan wat het liberalisme was voor de bezitters.

Ook de sociaal-democratie is 't er slechts om te doen, om één klasse te bevoordeelen; ook zij vraagt: hoe krijg ik de macht? De macht van den Staat, door het algemeen stemrecht, — en de macht in de maatschappij — door de vakorganisatie en de algemeene werkstaking.

Dat deze critiek op het liberale beleid, zooals dat zich in de practijk heeft getoond, niet alleen aan deze zijde wordt uitgeoefend, maar ook door hen die thans zitten aan de overzijde, zou kunnen blijken wanneer ik hier voorlas wat in hetzelfde artikel van prof. Treub, dat ik zooeven aanhaalde, door hem op bladz. 190 en 193 is geschreven. En hetzelfde zou blijken uit aanhalingen uit een ander boek, dat ook voor enkele dagen is verschenen, n.l.: „Het sociale vraagstuk een zedelijk vraagstuk" van prof. Ziegler, ook een vrijzinnig-democraat, als ik mij niet vergis, waarin op bladz. 8 en 11 een critiek wordt uitgeoefend op de liberalen, zoo scherp en fel als er wellicht van deze banken nooit is geschied. Hij gebruikt daar de zeer juiste en teekenende woorden „de groote zonde uit nalatigheid".

En dan verwondert men zich nog, dat de arbeiders zich van het liberalisme afkeeren, — de ongeloovigen overgingen naar de sociaal-democraten en dat de geloovigen kwamen tot ons!

Domela Nieuwenhuis erkende het nog kort geleden volmondig: de eindstrijd zal gestreden worden tusschen geloof en ongeloof.

Thans is de heer Borgesius als de groote kloekhen opgestaan, om de verstrooide kuikentjes om zijn klapperende vleugelen te verzamelen.

Met verwonderingwekkende zelfverblindingschijnt men ter linkerzijde nog te meenen, dat 't eigenlijk alleen 't kiesrecht-vraagstuk is dat verdeeldheid brengt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wees er reeds op, dat 't verschil dieper ligt. De politiek der vrijzinnig-democraten loopt parallel met de nieuwe ethische richting in de oeconomie. Voor wie niet aan de oppervlakte hangen blijft, is *dat* de diepste grond van het verschil.

Maar de heer Borgesius wil 't beproeven met het kiesrecht, en als goede politieke kok, die weet vooruit te zien, heeft hij thans reeds aangekondigd, dat 't hoofgerecht op de aanstaande verkiezings-disch zou zijn: een *blanc manger*.

De heer van Houten is het met een blanco kiesrechtartikel eens, de heer Troelstra, die zoo'n blanc manger natuurlijke flauwe kost vindt, zei, dat hij, bij gebrek aan beter, een stukje mee zou eten. De vrijzinnig-democraten zijn 't er blijkbaar nog niet eens over geworden, schijnen althans voor zoo'n koud gerecht nog niet warm te zijn. Maar 't zal wel komen.

Ik zou willen vragen: wat wil men er mee? De tegenstanders van het algemeen stemrecht vangen?

Mijnheer de Voorzitter! De heer Borgesius spreekt tot hen aldus: „Er staat een onaangename gast voor de deur. Wees gerust, ik zal hem niet inlaten. Maar . . . laten we den grendel van de deur afdoen, daar hebt gij toch niets tegen?”

't Staat te bezien of zij dat veilig genoeg zullen vinden.

Maar gesteld, men wordt 't eens. Is dan dat blanco kiesrecht-artikel een eerlijke verkiezingsleus? Tot den een zal men haar uitleggen: „Stem op ons, wij willen 't algemeen stemrecht ook niet in de Grondwet zetten, we willen de Kieswet alleen wat . . . verbeteren.” Tot den ander zal men haar zóó uitleggen: „Het algemeen stemrecht behoeft niet in de Grondwet te staan. Als er eerst maaa een blanco artikel is, dan zal 't algemeen stemrecht spoedig, immers bij gewone meerderheid van stemmen, kunnen ingevoerd worden.”

Nog eens: is dat een eerlijke leuze?

Maar het zal ook slecht synteticon blijken te zijn. Immers, men zal optrekken onder de leuze: grondwetsherziening. Waartoe precies, moet weggedoeld worden. Doch zouden de kiezers, die het weleer denkend deel der natie vormen, zoo dom zijn, om den heer Borgesius niet te vragen: Ja wel, heel mooi, die blanc manger willen wij wel, maar . . . wat komt er nog meer op tafel? En zal van de andere zijde niet gevraagd worden: wie zal al die andere gerechten betalen? En daaromtreut hebben wij van den heer Borgesius niets gehoord.

Het is dan ook zeer opmerkelijk, dat hij gemeend heeft aan het slot van zijn rede die leuze weder te moeten laten schieten, om weder voorop te stellen eerst de oude vrijheidsidee van het liberalisme, maar met tusschen de regels een kleine aanmaning tot een samengaan tegen het clericale gevaar.

Maar hij vergeet, dat de vrijheid niet is een *beginsel*, maar eenvoudig een *middel*. Een middel om iets te verkrijgen of te behouden.

Men zal hem dus toevoegen: vrijheid, heel mooi, maar waartoe? Vrijheid weer voor het kapitaal, om de arbeiders uit te buiten? Er is *leergeld* betaald met die liberale vrijheid.

De heer Borgesius heeft zich dan ook gehaast, om er bij te voegen, dat die vrijheid op *oconomisch* gebied door dwingende sociale wetten zou worden gebreideld. Dat is iets.

Maar dan *wel* vrijheid?

Op godsdienstig gebied? Ook wij willen haar. En wanneer de heer Troelstra meent, dat de *Syllabus* het ons anders voorschrijft, dan heeft hij dat pauselijk stuk al even slecht begrepen als de Kerkvaders, uit wier geschriften hij in een zijner brochures wat derdehandsche, onbegrepen citaten heeft aangehaald.

Vrijheid van godsdienst, zal men 't zoo grif gelooven, waar 't juist de liberalen waren, die in Duitschland de Meiwetten tegen de Katholieken invoerden? En — zou ik den heer Borgesius willen vragen — zijn 't soms niet de geestverwanten der gecoaliseerde linkerzijde, die *onder aanvoering van de Loge* in Frankrijk tot steeds feller geloofsvervolgung aanzetten? In de *Chambre des Députés* (15 April 1865) sprak Thiers deze merkwaardige, schier profetische woorden: „Je ne juge pas; je constate seulement la tendance du parti libéral, en France et dans tout l'Europe, et je dis que la séparation de l'Eglise et de l'Etat serait tout autre chose que la liberté des consciences; ce serait *la plus dure des tyrannies*.” Aldus Thiers, geen clericaal.

En wat zien wij thans? De revolutionairen en anarchisten hebben vrij spreken, de pornografen hebben vrij schrijven, maar in het voorstel tot scheiding van Kerk en Staat wordt met gevangenisstraf van 2 jaren bedreigd de priester die in de Kerk over politiek zal spreken,

Hier kan men met vrucht mediteeren over de soms grillige verhouding tusschen theorie en practijk.

Op *die* vrijheid — *la plus dure des tyrannies* — is ons volk nog niet gesteld.

WELKE VRIJHEID DAN?

Vrijheid van drukpers, van vereeniging en vergadering, van gedachtenuiting?

Ook wij juichen haar toe, maar wij vreezen, dat we 't over de woorden niet eens zijn.

Voor ons bestaat de ware politieke vrijheid hierin, dat de individuen zooveel mogelijk en met het algemeen welzijn vereenigbaar vrij zijn, *om het goede te doen*.

Maar vrijheid om op te ruïen, vrijheid om revolutie te prediken, vrijheid om zedellooze geschriften en afbeeldingen te verspreiden, vrijheid om stelselmatige onzedelijkheid te propageeren, deze kennen wij niet, deze noemen wij bandeloosheid.

Noemt gij *dat* de ware, vrijzinnige vrijheid? Is *dat* de wezenlijke inhoud van *uw* vrijheidsleuze, waaronder gij verzamelen wilt blazen? Welnu, zegt het dan duidelijk en eerlijk en luid, en de stembus zal u in *ons* land een *vernietigend* antwoord geven.

Vrijheid heeft voor noodzakelijk correlatief: gezag. Vrijheid onderscheidt zich juist daardoor van losbandigheid, dat zij zich beweegt binnen de banen door het gezag getrokken. Vrijheid, *ware* vrijheid, is niet in tegenstelling met gezag, zij kan zonder gezag niet worden gedacht, evenmin als de natuur zonder zon, of de aarde met één pool.

Het gezag derhalve heeft de grenzen van de vrijheid aan te wijzen.

Indien gij dus een andere opvatting van de vrijheid hebt dan wij, dan komt het, omdat gij een andere opvatting hebt van het *gezag*.

En hier heeft men weer dat principieele verschil, tusschen hen die gehoorzamen aan het gezag, omdat het van God is, en hen die slechts bukken onder het gezag, omdat *macht* hen dwingt.

Het is een diepzinnig woord van den H. Augustinus: *Pax tranquillitas ordinis*. De vrede is de orde in evenwicht. Hier zien wij het beeld van de weegschaal: ter eener zijde de vrijheid, ter andere het gezag. Orde, en door de orde *vrede*, is er eerst dan, wanneer beide in toestand van evenwicht zijn gekomen, als de evenaar in rust is.

Door orde vrede, dat is, in andere woorden de ware vrijheidsleuze.

Maar wie de goddelijkheid van het gezag miskent, zal de kracht missen om vrede te brengen.

Zeer schoon is dit gezegd, door den tegenwoordigen Paus in zijn eerste Encycliek, *E supremie apostolatus*, bladz. 6:

„Wie voelt zich niet in zijn binnenste ontsteld en bedroefd te zien, hoe het meerendeel der menschen, terwijl men met recht hoog opgeeft van de vorderingen der beschaving, elkander met zulk een verwoedheid bekampen, dat het als een worsteling schijnt van allen tegen allen?

„Het verlangen naar den vrede brandt ongetwijfeld in ieders borst, en niemand is er die hem niet met vurigheid afbidt. Maar vrede willen zonder God is een ongerijmdheid, want waar God verre is, is ook de rechtvaardigheid een ballinge; en waar de rechtvaardigheid is verjaagd, voedt men te vergeefs hoop op vrede. *De vrede is het werk der gerechtigheid*. Wij weten het wel, niet weinigen zijn er, die, aangedreven door deze hevige begeerte naar vrede, d.i., naar ongestoorde orde, zich tot vereenigingen en partijen groepeeren. IJdele hoop, verloren moeite!

„De *partij der orde*, welke inderdaad den vrede kan terugvoeren in de verwarring der dingen, is slechts één enkele: *de partij van God*. Zoo de liefde tot den vrede ons waarlijk aandrijft, dan moeten wij deze partij steunen, tot dezen zooveel brengen als in onze macht is.”

Zoo kom ik tot mijn punt van uitgang terug.

Kort — misschien te kort om voor allen volkomen duidelijk te zijn — gaf ik de principieele reden, de ware oorzaak aan, waarom er bestaat een *Christelijke politiek*.

Tot wie ons tegenwerpen: maar wij bemerken niets van uw Christelijke politiek in de voorgestelde wetten, zou ik alleen *dit* willen antwoorden: dat ik niet de gave bezit, om hen, die ziende blind zijn, ziende te maken.

Maar na al wat ik reeds aanvoerde zou ik tot hen, die ons beschuldigen, een valsche vlag op een ledige schuit te plaatsen — die beweren, dat het dan toch wel vreemd is, dat *wij*, Christenen, in *ons* land dan toch maar alleen zoo'n Christelijke politiek een partijgroepeering hebben uitgevonden — willen antwoorden, dat ik zeker aan hun *oprechtheid* niet zal twijfelen, maar dan ook hun *scherpzinnigheid* niet bewonderen kan.

In heel Europa, ja zelfs in het land van den machtigen dollar, zien wij hetzelfde politieke proces in gisting. Overal zien wij de partijen, wier aanhangers aan het positieve Christendom vasthouden steeds meer elkander naderen.

Reeds in 1874 verklaarde Windthorst, de leider der Deutsche Katholieken, in den Rijksdag: „Indien de Protestantent de trompetten nog niet hooren, die den aanval blazen tegen het Christendom in zijn geheel,

dan komt dit, omdat zij niet op den uitkijk staan, en *beter* zouden zij doen, indien zij het terrein nauwkeuriger verkennden, dan dat zij hun aanvallen richten tegen ons."

En in hun manifest van het jaar 1893 verklaarden de Duitsche Centrumleden:

„Niet de vernietiging der bestaande orde kan genezing brengen aan het kranke leven van handel en nijverheid, van Staat en maatschappij, maar alleen het herstel des Christendoms als grondslag van geheel ons politiek en privaats leven, van wetgeving en bestuur, het onvervaard en onvermoeid strijden tegen de onchristelijke, liberale wetgeving, gelijk wij dit steeds eischten, voortdurend beproefden, en onverpoosd ondersteund hebben”.

En, nog onlangs kon men in het dagblad *Het Centrum* overgenomen vinden uit een der Protestantsche hoofdorganen van Duitschland een artikel, waarin op geheel dezelfde gronden de noodzakelijkheid betoogd werd van de samenwerking op politiek gebied tusschen geloovige Protestanten en Roomsche-Katholieken. Sprak ook niet de rijkskanselier Caprivi, bij de verdediging zijner Schoolwet dit historische woord: „Es handelt sich um den Gegensatz von Christenthum und Atheismus.”

Wij staan in Holland dus niet alleen met onze opvatting.

Ook in Frankrijk gaat het steeds duidelijker dezelfde richting uit. Door historische oorzaken en wegens de practische partijverhouding, hebben daar de Protestanten jarenlang zich bij de linkerzijde aangesloten. Thans gaan ook daar de oogen open, door het tegenwoordig regime, door prof. v. d. Vlucht te recht *schandelijk* genoemd, maar dat door de partijgenooten van den heer Troelstra, vooral door Jaurès, met warmte verdedigd wordt. Ook daar is men gaan inzien, dat de strijd, schijnbaar alleen gestreden tegen de *Katholieke Kerk*, in den grond is een strijd tegen de Christelijke levensbeschouwing.

Wij staan in Holland dus niet alleen met onze opvatting.

Ik kom tot Engeland. In de *Edinburgh review*, van October 1903, geen Katholiek tijdschrift, kwam een artikel voor over Frankrijk. Ik vertaal daaruit deze zinsnede:

„De Christen staatsburger is, gelijk ieder ander, onderworpen aan de normale condities van 't gemeentebest. Hij verdedigt zijn politieke meeningen niet, *omdat* ze Christelijk zijn, maar omdat ze in politiek opzicht wijs zijn. Maar zijn opvatting van hetgeen in politieken zin goed is, wordt bepaald door zijn beginselen als Christen, en al is dan ook waar, dat de politiek de menschen beschouwt niet als Christenen, maar als staatsburgers, even onloochenbaar is het, dat het Christendom dier staatsburgers ten slotte noodwendig invloed zal uitoefenen op hun opvatting van de goede orde en het staatkundig welzijn, en die opvatting zal zich ten slotte in daden van wetgeving omzetten.”

Ziedaar de meening in Engeland. Wij staan dus in Holland niet alleen met onze opvatting.

Hetzelfde zou ik kunnen aantoonen voor Oostenrijk en de Vereenigde Staten. Doch ik zal mij bekorten.

Alleen dit nog.

Professor van der Vlucht heeft weer herhaald, wat hij verleden jaar reeds had gezegd: hij aanbidt zijn God

IN ZIJN BINNENKAMER.

Komt hij hier, dan heeft zijn godsdienstige meening geen invloed op zijn oordeel.

Ik eerbiedig die opvatting, maar deel haar niet. Waarom kan hij onze afwijkende opvatting niet evenzeer eerbiedigen?

Voor ons is ons geloof in God het hoogste dat wij hebben. Als wij opstaan, verheffen wij ons hart tot Hem; voor wij ons ter ruste leggen, brengen wij Hem hulde en dank. Bij onze geboorte is het de Kerk die ons zegent, zij spreekt haar gebed op ons graf. Ons huwelijk wordt voor God gesloten. In ziekte en smart is de Gekruiste onze innigste troost, in blijdschap danken wij Hem, den Gever alles goeds. Zóó door dringt de godsdienst ons geheele leven, ons zijn en ons denken.

En wil men van ons eischen, dat wij, hier gekomen, dat godsdienstige gevoel, die diepe godsdienstige overtuiging, achterlaten als een overjas in de vestiaire? ...

Nog eens, Mijnheer de Voorzitter, ik moet de uitgesproken overtuiging van anderen eerbiedigen, maar dan heb ik ook het recht, dat men ons om *onze* overtuiging niet beschuldige van huichelarij, van 't misbruik maken van Gods naam.

Edmund Burtie heeft het in zijn beroemd boek over de Fransche revolutie zoo mooi gezegd: „Wij weten, en wat nog beter is, wij *voelen* het in ons, dat de godsdienst de grondslag is der burgerlijke samenleving en de bron van alle goed en vertroosting. . . . Wij weten, en wij zijn er trotsch op dat te weten, dat de mensch volgens zijn geheele gesteldheid een godsdienstig wezen is.”

Inderdaad, ik kan mijn betoog niet beter samenvatten dan in deze eene verklaring: „het geldt hier de tegenstelling tusschen twee wereldbeschouwingen: de *positief-Christelijke* en de *rationalistische*.

Waarom wil men dit thans aon de overzijde niet meer inzien? Is dit onwil, is dit onoprechtheid, is dit vrees?

Mijnheer de Voorzitter! Er was een tijd, dat de liberalen het *niet* inzagen. Ik citeerde zooeven het woord van Caprivi bij de behandeling van zijn Schoolwet: „Es handelt sich um den Gegensatz von Christenthum und Atheismus”. En wat lezen wij nu bij Jodl, *Moral, Religion und Schule* (Stuttgart, 1892) blad. 14: „Kein schärfere Gegensatz zu den Grundüberzeugungen der Modernen Welt ist denkbar, als das Wort des Reichskanzlers: „Das Wesentliche bei jedem Menschen ist sein Verhältnisz zu Gott”. Diesem Satz, welchen man in einer Rede Cromwells oder einer päpstlichen Encyclika eher zu finden erwartet als bei einem Staatsmann des heutigen Deutschland, musz von Seiten des Liberalismus mit dem grössten Nachdruck der andere Satz entgegengestellt werden: Was über den wahren Wuth des Menschen entscheidet, ist *zuerst* und *zuletzt* sein Verhältnisz zur Menschheit,” en dus niet zijn verhouding tot God!

Deze liberaal zag dus in 1892 wel in, dat het gold den

STRIJD TUSSCHEN TWEE LEVENSBESCHOUWINGEN,

de Christelijke en de moderne, dat wil zeggen de rationalistische.

Mijnheer de Voorzitter, ik herhaal, er was een tijd, toen de liberalen ook in ons land het *wel* inzagen. Het was in den tijd, toen zij een

groote meerderheid hadden, toen 't kleine groepje anti-revolutionairen weinig vermocht, toen er geen gevaar nog scheen, dat de Katholieke en geloovige Protestanten zich zouden vereenigen. In dien tijd, toen zag men het *wel* in, dat het een strijd was tusschen deze wereldbeschouwingen.

Thans zegt men, dat *wij* dit maar uitvinden, om het kiezersvolk achter ons te krijgen, of om kapitalistische belangen te behartigen.

Mijnheer de Voorzitter! De vraag is daarom inderdaad geoorloofd: waarom zag de liberale partij toen wel in, dat het een strijd was tusschen twee wereldbeschouwingen en waarom zeggen zij thans: wij zien het niet?...

Ik zal bewijzen wat ik zeg, ik zal bewijzen, wat het antwoord op deze vraag is, nl.: zij *durven* het niet meer zien.

Ik beroep mij daarvoor op een woord van professor Buys, geschreven in *De Gids* van het jaar 1869, 4de deel, bladz. 106.

Dat is een merkwaardige passage, een passage waarop ik speciaal de aandacht van de heeren van de linkerzijde vestig, omdat daaruit blijkt, dat professor Buys in 1869 hetzelfde zeide wat wij nu tegenover u moeten betoogen.

Professor Buys dan schrijft:

„De wet moge Kerk en Staat scheiden, in het volksgemoed zijn beide vereenigd, thans nauwer vereenigd dan ooit.

„Een moderne en anti-moderne wereldbeschouwing staan hier, zoowel als elders, in den Staat niet minder dan in de Kerk, scherp gewapend tegen elkander over; de Schoolwet is op dit oogenblik niets meer dan het symbool van dien strijd. Al mocht men er in slagen dat symbool weg te nemen, de strijd zal worden voortgezet, vinnig als thans en zich openbaren in vernieuwde eischen, van welke op dit oogenblik niemaad, ook de clericale niet, aard en omvang zou kunnen aanwijzen. Komt het tot eene eenigszins belangrijke en algemeene uitbreiding van het stemrecht, dan kan het niet anders, of die strijd in plaats van te verzwakken, zal scherper en heviger worden dan ooit.”

Het blijkt, dat Buys dit zeer juist in 1869 inzag; — „want de conservatieven mogen het wel weten, naarmate men dieper graaft bij het volk, naar die mate ziet men de radicale, dit wil zeggen absolute, eenvoudige, aan alle transactie vreemde beginselen veldwinnen en die onbestemde kleur verdwijnen, welke aan de oppervlakte voorhanden, voor conservatieve oogen zooveel aantrekkelijks heeft.

„De gevaren van den naderenden strijd mogen zeker niet te licht geacht, maar toch ook van den anderen kant niet overdreven worden. Immers aan de groote liberale partij blijft een bemoedigende gedachte over, namelijk deze, dat de vijand welke tegenover haar komt staan, niet als elders een vast aaneengesloten massa vormt. Onze clericale partij zal in elk geval het product zijn van twee elementen, in het heden en verleden innig vijandig en ook in de toekomst door een onoverkomelijke kloof gescheiden. Anti-revolutionairen en ultramontanen mogen een enkele maal ter bereiking van een bepaald doel die kloof dekken, dat zij immer te zamen als eenheid zouden regeeren, is ondenkbaar.”

Op dit punt is Buys blijkens de ervaring geen goed profeet geweest.

Mijnheer de Voorzitter! *Habemus reum confitentem.*

Buys staat op uit zijn graf, en roept u, liberalen, toe: weest eerlijk, weest oprecht. Ik zeg het u, — het is de groote strijd tusschen twee

levensbeschouwingen, de moderne en de anti-moderne. Ik zegt het u, — geloovige Protestanten en Katholieken hooren bijeen, — tegenover ons. Ik zeg het u, — vereenigen zij zich, *dan is er gevaar*, — de schoolstrijd is slechts een symbool, daarmede is de strijd niet volstreden.

Dan is er gevaar voor de „groote liberale partij.”

Buys heeft ten deele een profetischen blik gehad. Dat gevaar is gekomen, — en nu doet gij als de struisvogel, en gij verbergt uw gezicht, omdat gij niet meer *wilt*, niet meer *durft* zien, wat gij vroeger wel zaagt: den grooten strijd tusschen twee wereld- en levensbeschouwingen.

En wat doet *gij* nu? . . .

Mijnheer de Voorzitter! Ik pleeg wel eens — steeds op bijzonder hoffelijke wijze — van gedachten te wisselen met den heer P. L. Tak, hoofdredacteur van *Het Volk* en *De Kroniek*.

Een jaar misschien geleden herinnerde hij aan een aardig verhaal van een vromen Kwaker, die op een bankje *zat* . . . — laat ik zeggen: zijn hart en hand aan te bieden. Juist, juist op 't meest gewichtige moment, dat het begeerde ja-woord klinken zou — kwam een hond blaffend aangeschoten. De brave Kwaker sprong op — *zij* vluchtte. Toen sprak hij: booze hond, ik mag u niet slaan, maar ik zal u anders krijgen: ik zal u een leelijke naam naroeppen. Toen zette hij zijn luidste stem op en riep: *dolle hond, dollé hond!*

De voortgejaagde hond, aldus nageroeppen, lokte velen op straat met knuppels en steenen, — en bezweek.

Zoo hebben de vrijzinnigen ook tegenover ons gedaan.

Zij hebben het gezien, dat het een strijd was tusschen twee levensbeschouwingen, — de Christelijke en de andere. Zij vonden dat mooi, — zij voelden zich toen, in de goede dagen van Buys, als de kampioenen voor de moderne gedachten. Maar toen zij zagen, dat wij ons ook bewust werden van het ware karakter van den strijd, toen werden zij bevreesd, — toen wilden zij het niet meer zien, — toen zijn zij ons leelijke namen na gaan roepen: monsterverbond, — priesterheerschappij, — misbruikmakers van Gods naam, — clericalen!

Zij hebben erger, zij hebben leelijker gedaan.

Zij hebben er een van ons uitgekozen, en hem achtervolgd met ketelmuziek. Niets — geen blikje, geen sardinebusje, geen oude ketel, — niets hoe prullig ook mocht blijven liggen, — alles trachtten zij aan zijn staart te binden!

Zóó hebben wij gekregen de oppositie voor het schellinkje, voor de „engelen bak”. Van het Tyrolerpak tot aan den Grootvizier toe hebben wij heel die treurige rij van ellendig kleine, petiterige oppositiemiddelen te hooren en te lezen gekregen.

Zelfs bij de Overijsselsche catastrophie — waarover gij maar wijselijk het zwijgen hebt bewaard, omdat dan het treurige figuur van de „groote liberale partij” nog eens in 't licht zou gekomen zijn, — werd in de pers de insinuatie niet versmaad, dat dr. Kuyper daar misschien achter zat, met geld of invloed.

Weet gij, wie uw treurige oppositie zoo treffend juist geteekend heeft? . . .

Ik zal 'tu voorlezen:

„ . . . de minderheid, die tegenover haar staat, is krachtig genoeg. Wat aan deze hapert is niet getalsterkte, maar een politiek, en geen twijfel of zij zou bereid zijn ettelijke van hare leden op te offeren, indien iemand in staat ware haar op dit oogenblik een bruikbare poli-

tieke gedragslijn aan de hand te doen. Een koninkrijk voor een idee.

„Zoekt de oppositie in de Kamer tot nog toe vruchteloos naar zulk een idee, daar buiten in de dagbladpers heeft het zoeken geen beter resultaat opgeleverd. Door sedert het voorafgaande jaar haar stem op ongehoorde wijze uit te zetten, heeft de oppositiepers haar natuurlijke stem verloren; door zonder matiging of zelfbeperking al haar grieven, de welgemeende en de gezochte op de schromelijkste wijze te overdrijven is overdrijving de wet van haar bestaan geworden, maar ook tevens de oorzaak van haar zeer geschokt krediet, zelfs bij de politieke geloofsgenooten. Zes of acht jaar geleden, waren hare aanvallen vrij wat geduchter dan thans, want zij had toen achter zich een breede schaar van personen, die haar een onvoorwaardelijk vertrouwen schonken, terwijl er thans van dat ongerepte geloof nog maar zeer weinig is overgebleven. De warme vrienden mogen nog altijd met onverdeeld genoeg kennis nemen van de hartstochtelijke aanvallen der oppositiepers en van de slagen door haar links en rechts aan persoonlijke vijanden uitgedeeld; zij mogen gelooven dat er in die aanvallen wel een zekere waarheid steken zal, zij gelooven toch niet meer, dat het de volle waarheid is. Zich zelve bewust van dien verminderden invloed, zoekt de oppositiepers steun in altijd grootere overdrijving; maar haar invloed blijft dalen, naarmate zij meer hopelooze pogingen aanwendt om haren ouden invloed terug te krijgen. Zij gevoelt dat zij zich op een dwaalweg voortbeweegt, maar zoekt te vergeefs naar middelen om op het rechte spoor te komen.” Zoo schreef Buys in 1870.

Ik zou uit ditzelfde artikel nog andere aanhalingen kunnen doen, maar zal daartoe niet overgaan. Ik hoop, dat de heeren van de oppositie, wanneer zij een gewetensonderzoek houden, deze woorden van hun vroegeren voorganger prof. Buys tot leidraad van dat onderzoek zullen nemen.

Maar wat hebt gij dan toch gemeend met *die oppositie* te bereiken?

Hebt gij dan niet begrepen, dat dusdanige *kleine* oppositie, bij ons, van wie gij dan toch wel veronderstellen kondt, dat wij eenige hoogachting gevoelden voor een man als dr. Kuyper, hebt gij dan niet begrepen, dat een dergelijke laffe persoonsbestrijding, bij ons tot psychologisch noodwendig gevolg hebben *moest*, dat die reeds bestaande hoogachting, eenvoudig door de natuurlijke edelmoedigheid, die in ieder rechtschapen hart leeft, geleidelijk moest aangroeien tot warme sympathie?

De rechterzijde was één door gemeenschap van hoofdbeginselen, de rechterzijde was één door een gemeenschappelijk practisch Regeerings-program, maar wanneer 't bij ons aan eenheid gehaperd had, dan hadt gij door uw felle oppositie ons tot eenheid gebracht.

Lette ik alleen op eng partijbelang, in den slechtsten zin des woords, ik zou zeggen: laat de liberale partijen, de liberale pers voortgaan met *deze* oppositie.

Maar ik zeg dat niet.

Dat kan 't belang van ons land niet zijn.

Gezonde partijstrijd is *geen* ramp. Eer het tegendeel. Rust roest. Maar laat het dan een eerlijke, een loyale strijd zijn; een strijd, waarbij wij ons niet richten tegen *personen*, wanneer wij het hebben tegen *beginselen*. Een strijd, waarin wij beginsel stellen tegenover beginsel, levensbeschouwing tegenover levensbeschouwing en dienovereenkomstig leuze tegenover leuze.

En indien gij dan eerlijk zijt, leg dan neer in uw leuze de diepste grondidee van uw systeem, *dat is* : „de Staat zonder God”. Wij zullen er dan Groen's leuze tegenover stellen :

„TEGEN DE REVOLUTIE HET EVANGELIE”.

Vangt zóó den strijd aan, met open vizier, met uitwaaiende, niet opgerolde banier, en laat dan het volk beslissen tusschen u en ons.
